

รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาผ้าทอกะเหรี่ยง บ้านพะมอลอ ตำบลบ้านกาศ

อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

Model of Knowledge Management for Karen Woven Frabrics,

Pamorlor village, Ban Kat Subdistrict, Mae Sariang District,

Mae Hong Son Province

กัณทนา ใจสุวรรณ^{1*} ทรงศักดิ์ ปัญญา¹ สุรินทร์ มหาวรรณ¹ นพรัตน์ ลิทธิโชคธนารักษ์¹

วัชรวิ วีระแก้ว¹ และอำภา สมัครพงศ์พันธ์²

Kanthana Jaisuwan^{1*}, Songsak Panya¹, Surin Mahawan¹, Nopparat

Sittichoktanarak¹, Watcharee Weerakaew¹ and Ampa Samakpongphun²

¹วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน 58110

¹Mae Hong Son Community College, Mae Hong Son 58000, Thailand

²บ้านพะมอลอ ตำบลบ้านกาศ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน 58110

²Pamorlor Village, Ban Kat, Mae Sariang, Mae Hong Son 58110, Thailand

*Corresponding author: E-mail: ajkanthana@gmail.com

(Received: September 16, 2019; Accept: December 18, 2019)

Abstract: The objective of this research is to study the process of knowledge management for Karen weaving, located in Pamorlor village, Ban Kat Sub-district, Mae Sariang District, Mae Hong Son Province. The research methodology consists of a qualitative research by using the SECI model and a set of questionnaires. The results showed that the pattern of weaving was used in the village of Pamorlor is a backstrap loom, which is woven by a small weaving machine using a backstrap that is the movement of a weaver to force the yarn either tightly or slackly as needing. The waist-weaving-tool is the small size and not wide, easy to carry; moreover, it is not complicated to use and able to create beautiful patterns. The development of knowledge management model is formed by “Cheki Cheu Learning Center” where is the important place for promoting vision, preserving and conveying knowledge to local people and others, who learn to get orders and improve the application which benefit can be applied and continuously creates the added-value of Pamorlor, where is the home of textile crafts.

Keywords: Knowledge management, Karen weaving, learning center

บทคัดย่อ: การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาผ้าทอกะเหรี่ยง บ้านพะมอลอ ตำบลบ้านกาต อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยใช้กระบวนการจัดการความรู้ โดยประยุกต์ใช้โมเดลเซกิ (SECI Model) และแบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่ารูปแบบการทอผ้าที่ใช้ในหมู่บ้านพะมอลอ เป็นที่เอว (backstrap loom) ซึ่งเป็นการทอด้วยเครื่องทอขนาดเล็กโดยใช้เข็มขัดคาดหลัง (backstrap) เข็มขัดหรือสายคาดหลังอาจทำด้วยผ้า แผ่นหนัง หรือเชือกที่มีความแข็งแรง ใช้การขยับเคลื่อนตัวของผู้อยู่ทอบังคับเส้นด้ายให้ตึงหรือหย่อนได้ตามความต้องการ จุดเด่นของการทอผ้าด้วยที่เอวคือเป็นเครื่องมือที่สามารถหาได้ง่าย ขนาดเล็ก พกพาสะดวก ขั้นตอนไม่ซับซ้อน และสามารถทอได้หลายลายได้ แต่ขนาดไม่กว้าง ผู้วิจัยทำการพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ในลักษณะ "ศูนย์การเรียนรู้เซกิเชอ" ที่มีบทบาทเพื่อส่งเสริม รักษา ถ่ายทอด ในรูปแบบของการจัดทำเป็นหลักสูตรเพื่อพัฒนาทักษะและอาชีพ เปิดเป็นศูนย์การเรียนรู้บนแหล่งเรียนรู้ของชุมชนจากอัตลักษณ์ผ้าทอกะเหรี่ยง มีการจัดทำสื่อการเรียนรู้และเพิ่มมูลค่าให้แก่ผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยงสู่เศรษฐกิจชุมชนโดยใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรม

คำสำคัญ: การจัดการความรู้ ผ้าทอกะเหรี่ยง ศูนย์การเรียนรู้

คำนำ

ผ้าทอถือเป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่เชื่อมโยงศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิธีการดำรงชีวิตของคนในชุมชน มีการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา และการหล่อหลอมให้เหมาะสมกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมจนเกิดเป็นเอกลักษณ์ตามลักษณะของชุมชน ภูมิปัญญาเหล่านี้ถูกสร้างถ่ายทอด และสะท้อนคุณค่าของคนในชุมชนที่เป็นอยู่ในผ้าทอพื้นบ้านแม้ในปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าเข้ามามีผลกระทบต่อบทบาทชีวิตของชาวไทย เกิดกระแสบริโภค วัตถุนิยม และระบบเศรษฐกิจที่มีตัวเงินเข้ามามีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตมากขึ้นและยังส่งผลถึงกลุ่มคนทุกชาติพันธุ์ (ethnic group) ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ มีการปรับตัวเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรม ระบบการผลิต การจัดการทรัพยากร อาชีพ ความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรม นอกจากการปรับตัวเปลี่ยนแปลงแล้วยังเกิดการผสมผสานกลมกลืนเกิดการเปลี่ยนแปลง

ทางวัฒนธรรมหลายประการ เช่น ภาษา การแต่งกาย อาหาร และวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญของสังคม การสืบทอดภูมิปัญญาอาชีพจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ควรมุ่งเน้นให้เกิดการสืบทอด มีการเรียนรู้และสร้างรายได้ให้เกิดในชุมชน ผ้าทอพื้นบ้านเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับชุมชนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มผ้าทอไทยวน ผ้าทอไทยวนโยนกเชียงแสน มีกรรมวิธีในการผลิตด้วยความละเอียดอ่อน มีลวดลายที่ประณีต (Sapathong *et al.*, 2016) ซึ่งแนวโน้มของผู้บริโภคในปัจจุบันพบว่า ยังมีความต้องการผลิตภัณฑ์ผ้าทอจากภูมิปัญญาที่มีองค์ประกอบของเส้นฝ้าย เส้นไหม ทอด้วยกี่ชนิดใดก็ได้ ย้อมสีด้วยสีธรรมชาติที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม (Kaewmongkon and Kittilarp, 2016) ซึ่งเป็นจุดเด่นของผ้าทอพื้นบ้านในชุมชนของไทย กว่าจะได้ผ้าทอพื้นบ้านที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมในแต่ละผืนจะต้องอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นสืบทอดกันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันด้านเทคนิค กระบวนการ และเครื่องทอผ้า หรือที่เรียกว่า กี่ ประเภทของกี่ใน

ปัจจุบันมี 3 ประเภทคือ กี่กระทบ กี่กระตุก และกี่เอว (Ritraksa *et al.*, 2019) ในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมแต่มีจุดเด่นเรื่องการทอผ้าของแต่ละชาติพันธุ์ บ้านพะมอลอมีประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวกะเหรี่ยงมีอัตลักษณ์โดดเด่นในการทอผ้า กี่ทอของชาวกะเหรี่ยง (สกอว์, โปว์) และละว้า มีลักษณะง่ายไม่ซับซ้อน โครงสร้างส่วนใหญ่คือด้ายที่ใช้ทอ ใช้ไม้ทำหน้าที่คล้ายฟืมและ แผ่นรองด้านหลังและคานด้านหน้า เรียกว่า กี่เอว หรือ ท้างหลัง (backstrap) เมื่อใช้งานผู้ทอผ้าจะผูกไว้กับเสาเรือนหรือบริเวณที่เหมาะสม ปลายผูกเข้ากับเอว สามารถเคลื่อนย้ายได้ กี่ทอประเภทนี้จะได้อาณาเขตแคบแต่สามารถนำมาต่อกันได้ ผ้าทอกะเหรี่ยงมีลวดลาย เอกลักษณ์ รวมทั้งยังได้รับความนิยมจากประชาชนในพื้นที่รวมทั้งนักท่องเที่ยว อัตลักษณ์จุดเด่นของผ้าทอกะเหรี่ยงจะเห็นได้จาก ย่าม เสื้อ ผ้าถุง ที่โพกผม โดยลวดลายดังกล่าวเกิดจากแรงบันดาลใจจากสิ่งแวดล้อมรอบตัว คือ น้ำ ต้นไม้ ดอกไม้ สัตว์ โดยแนวคิดทฤษฎีอัตลักษณ์วิถีชุมชนเป็นสินค้าที่มีลักษณะคล้ายกัน (commoditization) เชิงรูปธรรมในมิติความเชื่อของชาติพันธุ์โดยใช้อัตลักษณ์เป็นตัวสร้างคุณค่าเข้าสู่กลไกการตลาด (Bunmee, 2004 Natheepayapthis, 2014 and Padungchewit, 2007) อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (ethnic identity) เป็นลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม พิธีกรรม ลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันของแต่ละรัฐชาติ โดยเฉพาะอัตลักษณ์ของชาติกะเหรี่ยง ได้ให้คำจำกัดความของกะเหรี่ยงว่า กะเหรี่ยงหมายถึง คนที่

มีวิถีชีวิตรักความสงบ มีความเป็นเผ่าพันธุ์ที่สื่อความหมายหลากหลายมิติ

ผ้าทอกะเหรี่ยงถือเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนประเภทงานหัตถกรรมสิ่งทอที่สร้างชื่อเสียงให้แก่ชุมชน จังหวัด และประเทศ มาอย่างต่อเนื่องโดยวัตถุดิบหลักในการผลิตเป็นเส้นใยฝ้ายซึ่งมีปลูกขึ้นเองและซื้อจากท้องตลาด ย้อมด้วยสีธรรมชาติที่หาได้ง่ายในพื้นที่ มีกระบวนการทอแบบดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยง โดยกรรมวิธีการทอผ้าด้วยกี่เอวมียุคหลายที่เป็นเอกลักษณ์แต่เป็นผ้าทอหน้าแคบ มีลักษณะของผืนผ้าที่หนา โดยสินค้าที่ผลิตออกจำหน่ายได้แก่ เสื้อ ผ้าถุง ผ้าคลุมไหล่ ผ้าพันคอ ผ้าคลุมเตียง ผ้า่าน ผ้าปู ย่าม กระเป๋า ตุ๊ก การกำหนดขนาดย่าม เสื้อ ผ้าถุง ที่โพกผม เป็นภูมิความรู้ด้านการทอหลายและแนวความคิดการนำผ้าทอสองชิ้นมาเย็บประกอบกันโดยไม่ตัดผ้า การทำจึงต้องกำหนดขนาดให้พอดี ซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันในครอบครัวผู้ทอจึงสามารถทอได้ตามรูปร่างของผู้สวมใส่ ดังคำกล่าว “ผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายจักสาน” (Natheepayapthis, 2014)

สภาพปัญหาของการทอผ้ากะเหรี่ยงในปัจจุบันพบว่ารูปแบบผลิตภัณฑ์ยังไม่หลากหลาย ขาดการแปรรูปผืนผ้าเป็นผลิตภัณฑ์อย่างสร้างสรรค์ (Kamonsirichok, 2017) ในปัจจุบันผู้ประกอบการอาชีพทอผ้าล้วนเป็นผู้สูงอายุรวมทั้งลวดลายต่าง ๆ ไม่มีการบันทึกลวดลายเป็นลายลักษณ์อักษรต้องใช้ความจำลวดลายไว้และสูญหายไปกับผู้ทอผ้า และค่านิยมของเยาวชนในชุมชนที่ไม่เห็นความสำคัญของอาชีพทอผ้าจึงไม่มีการต่อยอดมากนัก การทอผ้าใน

หมู่บ้านมีจำนวนลดลงเนื่องจากผู้ประกอบอาชีพทอผ้าที่อยู่ในวัยแรงงานย้ายถิ่นฐานเข้าไปทำงาน ผู้ทอมีอายุ 50 ปีขึ้นไป ลูกหลานไม่เห็นความสำคัญที่จะสืบทอดเอาไว้จึงมีจำนวนผู้ทอผ้าน้อยลง เนื่องจากการทอแต่ละผืนต้องใช้เวลา รายได้ของผู้ทอไม่สม่ำเสมอ และลูกหลานไม่เรียนรู้วิธีทอผ้าจากครอบครัว อีกทั้งยังมีการทอผ้ามีเทคนิคในการทำลวดลายที่สลับซับซ้อน ยังมีลวดลายและการปักตกแต่งเพิ่มเติมต้องใช้ความละเอียดประณีตในการทอผ้ามากขึ้น การเรียนรู้นี้ต้องอาศัยเวลาในการฝึกฝน การลงมือปฏิบัติ จนเกิดเป็นทักษะและมีความชำนาญ อีกทั้งไม่มีการสอน ทำให้ไม่มีคนรุ่นใหม่ที่จะสืบสานความสามารถทางด้านนี้ ในส่วนของวัตถุดิบที่ใช้ทอผ้าไม่มีการผลิตในพื้นที่ จากสภาพการณดังกล่าว ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการจัดการความรู้ในการศึกษาภูมิปัญญาผ้าทอกะเหรี่ยง ประกอบด้วย การรวบรวมและการสร้างความรู้ การจัดเก็บและคืนความรู้ การถ่ายทอดและการเผยแพร่ความรู้ผ้าทอกะเหรี่ยงเพื่อนำความรู้ดังกล่าวไปพัฒนาระบบการจัดการความรู้และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ความรู้ให้แก่เยาวชนและผู้สนใจ โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือเพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการทอผ้ากะเหรี่ยงโดยใช้กระบวนการจัดการความรู้ และเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้การทอผ้ากะเหรี่ยงบ้านพะมอลอ ตำบลบ้านกาศ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

อุปกรณ์และวิธีการ

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษารูปแบบและกระบวนการทอผ้ากะเหรี่ยงโดยใช้กระบวนการจัดการความรู้และพัฒนาระบบการจัดการความรู้การทอผ้ากะเหรี่ยงบ้านพะมอลอ ตำบลบ้านกาศ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ดำเนินการวิจัยระหว่างเดือนตุลาคม 2560 – กันยายน 2561 พื้นที่วิจัยคือ บ้านพะมอลอ ตำบลบ้านกาศ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้ประกอบอาชีพทอผ้าในหมู่บ้านพะมอลอ ตำบลบ้านกาศ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 40 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (in depth interview) โดยใช้คำถามลักษณะการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลรูปแบบและกระบวนการทอผ้ากะเหรี่ยงที่เน้นการสกัดความรู้ที่ฝังในตัวตน (tacit Knowledge) จากผู้ประกอบอาชีพทอผ้าออกมาเป็นความรู้ที่ชัดแจ้ง (explicit Knowledge) การสนทนากลุ่ม (focus group discussion) กับผู้ประกอบอาชีพทอผ้าเพื่อพัฒนาระบบการจัดการความรู้การทอผ้ากะเหรี่ยงบ้านพะมอลอ ตำบลบ้านกาศ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน และการพัฒนาระบบการจัดการความรู้ด้วยกรอบแนวคิดเกลียวความรู้ (knowledge Spiral) หรือ SECI model (Ngamjaraussivichai and Tingsabhat, 2017)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บรวบรวมข้อมูล โดยประยุกต์ใช้กรอบขั้นตอนกระบวนการมีส่วนร่วม (Simaraks, 2014; Konthaisong *et al.*, 2011) 1) ศึกษาบริบทของชุมชน บ้านพะมอล ตำบลบ้านกาศ อำเภอมะเริ่ง จังหวัดแม่ฮ่องสอนจากการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ และการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ 2) จัดเวทีเรียนรู้ร่วมกันกับนักวิจัยในพื้นที่ซึ่งเป็นนักวิจัยร่วม เพื่อเป็นกลไกในการทำงานร่วมกันอย่างมีส่วนร่วม 3) ออกแบบการวิจัย โดยจัดประชุมกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ศึกษาดูงาน เพื่อให้ได้ข้อมูล ได้ความคิดเห็น การตัดสินใจ การวางแผน การปฏิบัติ และการสรุปบทเรียน 4) สร้างกลไกการขับเคลื่อน โดยเสริมสร้างกลุ่มองค์กรการเรียนรู้ให้เกิด กลุ่มและกลไก การผลิตหรือองค์กรการเรียนรู้ในรูปแบบ “ศูนย์การเรียนรู้” สร้างรูปแบบการบริหารจัดการที่เป็นต้นแบบเพื่อต่อยอดและขยายจากเครื่องมือทางสังคมคือ “กลไกการขับเคลื่อน” และ 5) ติดตามและประเมินอย่างมีส่วนร่วม โดยทำการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลโดยการจัดประชุมและสังเกตแบบมีส่วนร่วมและบันทึกข้อมูลเพื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) จากนั้นทำการวิเคราะห์และจัดหมวดหมู่ความรู้การทอผ้า และให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องของความรู้ด้วย SECI model

ผลการศึกษา

การศึกษารูปแบบและกระบวนการทอผ้ากะเหรี่ยงโดยใช้กระบวนการจัดการความรู้ผ้าทอกะเหรี่ยง บ้านพะมอล ตั้งอยู่หมู่ที่ 9 ตำบลบ้านกาศ อำเภอมะเริ่ง จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ ตามประวัติของชุมชนกล่าวว่า เดิมมีชายชาวกะเหรี่ยงชื่อ นายพะปอ มาตั้งหลักแหล่งและเป็นผู้นำของหมู่บ้านจึงได้ตั้งชื่อตามชื่อผู้นำ ชื่อว่า “หมู่บ้านพะปอ” ภายหลังได้เพี้ยนไปเป็น “พะมอล” สภาพทางภูมิศาสตร์ของชุมชนเป็นที่ราบใกล้ฝั่งแม่น้ำยวม อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอมะเริ่งประมาณ 6 กิโลเมตร การคมนาคมสะดวก มีจำนวน 201 หลังคาเรือน ประชากร 542 คน แบ่งเป็น ชาย 275 คน และหญิง 267 คน ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือ ทำการเกษตร โดยพืชที่ปลูกคือ ข้าว ถั่วเหลือง กระเทียม อาชีพรองคือ ทอผ้า ด้านศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรม ชาวบ้านพะมอล เป็นชาวกะเหรี่ยงเผ่าสกอว์ ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวัฒนธรรมและประเพณีสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ได้แก่ ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีผูกข้อมือ ประเพณีทำบุญศาลเจ้า ประเพณีเลี้ยงผีเจ้าบ้าน ภาษาที่ชาวบ้านพะมอลใช้จะเป็นภาษาถิ่นคือ ภาษากะเหรี่ยง (ภาษากะเหรี่ยงสกอว์) การแต่งกายของชาวบ้านพะมอล ผู้ชายจะสวมเสื้อสีแดง ตกแต่งด้วยลวดลายสีต่าง ๆ เสื้อชายตกแต่งเป็นพู่ สวมกางเกงสะดอ ผู้หญิงที่ยังไม่แต่งงานจะแต่งชุดผ้าขาวยาวคลุมข้อเท้า แต่ถ้าเป็นหญิงที่แต่งงานแล้วจะสวมเสื้อยาวถึงสะโพก พื้นผ้าสีดำ ตกแต่งด้วยลวดลายต่าง ๆ นุ่งผ้าถุงสีแดงตกแต่งด้วย

ลาย โปกหัวด้วยผ้าสีชมพูมัดตกแต่งด้วยสร้อยที่ทำ
จากลูกปัด และสวมสร้อยที่ทำจากลูกปัดที่คอ
(Figure 1)

Figure 1. Karen dress Pamorlor village

รูปแบบการทอผ้ากะเหรี่ยงบ้านพะมอลอ
ใช้กี่ประเภท กี่เอว หรือ ท้างหลัง (backstrap) เป็น
การทอด้วยเครื่องมือขนาดเล็กใช้เข็มขัดหรือสายคาด
หลังทำด้วยผ้า แผ่นหนัง หรือ เชือกที่มีความแข็งแรง
ใช้การขยับเคลื่อนตัวของผูทอ บังคับเส้นด้ายยืนให้
ตึงหรือหย่อนตามความต้องการของผู้ทอผ้า ความ
กว้างของหน้าผ้าขึ้นอยู่กับขนาดของตัวบุคคล การทำ

ลวดลายลงไปบนผืนผ้าด้วยวิธีการจก ลวดลาย
เรขาคณิต ดอกไม้ และการทำลวดลายด้วยวิธีการปัก
ด้ายสีและปักลูกเต๋อย ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาว
กะเหรี่ยง ด้ายที่นำมาทอในปัจจุบันทุกคนซื้อจาก
ร้านค้าในตัวเมืองแม่สะเรียง มีสีสันท่าง ๆ และหาซื้อ
ง่าย (Figure 2)

Figure 2. Identify and signature Pamorlor village (Karen weaving)

กลุ่มสตรีทอผ้าบ้านพะมอลอ ถือเป็นกลุ่มที่มีการจัดตั้งเป็นทางการมีโครงสร้างของกลุ่มชัดเจน แต่เป็นการรวมกลุ่มเพื่อรับงบประมาณสนับสนุนจากทางภาครัฐ มีการดำเนินการมานานตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป มีลวดลายเฉพาะกลุ่มที่สามารถจดจำหน่ายได้ มีการเข้ารับการอบรมเพื่อรับความรู้ใหม่เกี่ยวกับการทอผ้า ไม่มีการบันทึกความรู้ที่ผู้ทอผ้าเป็นผู้บันทึกเอง ไม่มีการจัดเก็บเป็นระบบเนื่องจากสมาชิกในกลุ่มส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ การถ่ายทอดความรู้จึงเป็นการปฏิบัติให้ดูแล้วให้ทดลองทำตามไม่มีการจดบันทึก ปัจจุบันวิธีการถ่ายทอดการทอผ้าของชุมชนบ้านพะมอลอยังคงเหมือนในอดีต แต่ขาดการถ่ายทอดให้แก่ผู้รับการถ่ายทอดในกลุ่มเยาวชนและเด็ก โดยการถ่ายทอดความรู้การทอผ้าดังกล่าวมี 2 วิธีคือ

1) วิธีการสาธิต โดยผู้ถ่ายทอดจะสาธิตหรือลงมือปฏิบัติให้ดูก่อน เพื่อให้สังเกตจนเกิดความเข้าใจและจดจำขั้นตอนต่าง ๆ ของการทอผ้า ระหว่างการสาธิตก็จะอธิบายขั้นตอนและเทคนิควิธีการทอผ้าไปพร้อมกับการทำให้อู

2) วิธีการปฏิบัติจริง ผู้รับการถ่ายทอดต้องลงมือปฏิบัติการและผู้ถ่ายทอดคอยบอกและแนะนำแก้ไขเมื่อผู้รับการถ่ายทอดเกิดปัญหาในระหว่างการฝึกปฏิบัติ

ด้านรูปแบบการจัดการความรู้การทอผ้ากะเหรี่ยงบ้านพะมอลอ ตำบลบ้านภาค อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ชุมชนได้ร่วมกันออกแบบระบบการจัดการความรู้การทอผ้ากะเหรี่ยงในรูปแบบ "ศูนย์การเรียนรู้เชิงชีวิต" ให้เป็นศูนย์ที่มี

บทบาทส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่คนในชุมชนและคนภายนอกชุมชน โดยมีวิสัยทัศน์เพื่อส่งเสริม รักษา ถ่ายทอด และปรับปรุงประยุกต์ให้เหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์ในยุคปัจจุบันให้เกิดมูลค่าของผ้าทอบ้านพะมอลออย่างต่อเนื่อง ด้านพันธกิจ ควรมีการจัดทำฐานข้อมูลช่างทอผ้าในชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง รวมทั้งเป็นศูนย์รวมให้เกิดการรวมกลุ่มของสมาชิกทอผ้ามีการรวมตัวกัน มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างเป็นระบบ เนื่องจากผู้ที่มีความชำนาญในการทอผ้าส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ หากบุคคลเหล่านั้นเสียชีวิต ความรู้อาจสูญหายไป ด้วย รวมทั้งความรู้ในการทอผ้าของชาวกะเหรี่ยงบ้านพะมอลอมีลวดลายที่เป็นอัตลักษณ์ที่เกิดจากการถ่ายทอด ปรับปรุงภูมิปัญญาจนสืบต่อกันมา มากกว่า 70 ลาย สำหรับลวดลายต่าง ๆ ควรมีการรวบรวมและจัดกลุ่มเป็นลวดลายที่ได้รับความนิยมจากผู้บริโภคและเป็นลวดลายที่ผู้ทอมีความชำนาญ

ผลการพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้การทอผ้ากะเหรี่ยงบ้านพะมอลอ ตำบลบ้านภาค อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยใช้กระบวนการ Knowledge Spiral หรือ SECI model 4 ระดับ (Figure 3)

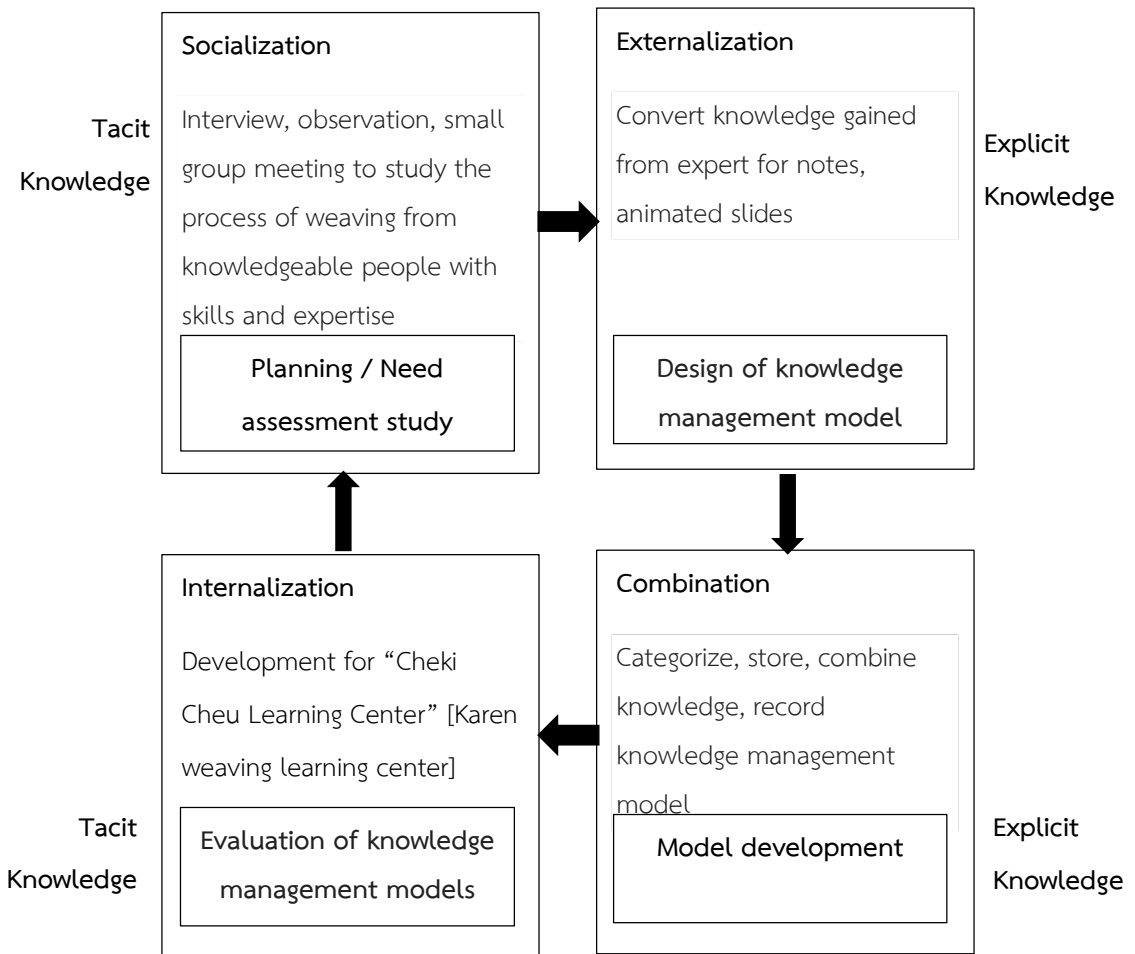

Figure 3. Knowledge spiral (SECI model)

ระดับที่ 1 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน (socialization) แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ข้อคิดเห็น กลุ่มผู้ประกอบการผ้าที่มีพื้นฐานความสนใจที่สอดคล้องกันเพื่อศึกษาเรียนรู้ความรู้ที่ฝังในตัวคน (tacit Knowledge) วางแผน และศึกษาความต้องการของกลุ่มผ้าทอกะเหรี่ยง บ้านพะมอลอ ตำบลบ้านกาศ อำเภอมะละเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ระดับที่ 2 การสร้างความรู้ชัดแจ้งจากความรู้ฝังลึก (externalization) สกัดความรู้จากตัวบุคคลออกไปเป็นความรู้ชัดแจ้งเข้าถึงได้ของกลุ่มทอผ้าที่มีทักษะเป็นลายลักษณ์อักษร และภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว เพื่อออกแบบระบบการจัดการความรู้ของกลุ่มผ้าทอกะเหรี่ยง บ้านพะมอลอ ตำบลบ้านกาศ อำเภอมะละเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน (Figure 4)

Figure 4. Materials for knowledge sharing at learning center

ระดับที่ 3 การรวมความรู้ (combination) เป็นการรวบรวมความรู้ที่ขัดแย้งมาบันทึก จัดหมวดหมู่ หรือสร้างเป็นความรู้ที่ยกระดับขึ้น

ระดับที่ 4 การนำความรู้ที่ขัดแย้งมาปฏิบัติ (internalization) นำผลของการเชื่อมโยงความรู้มาสู่การปฏิบัติเป็นการประยุกต์ใช้ความรู้หรือเป็นการสร้างนวัตกรรม ซึ่งก่อให้เกิดความรู้และประสบการณ์เพื่อนำไปสู่การถ่ายทอดหมุนเวียนต่อไป ด้วยรูปแบบของ “ศูนย์การเรียนรู้เชิงรุก” ที่มีการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมของผู้ประกอบอาชีพทอผ้าของบ้านพะมอลอ ตำบลบ้านกาต อำเภอมะเข่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

อภิปรายผล

ชุมชนบ้านพะมอลอ ตำบลบ้านกาต อำเภอมะเษ่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นชุมชนที่มีอัตลักษณ์ด้านผ้าทอกะเหรี่ยงซึ่งถือเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนแต่ในปัจจุบันด้วยความปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและค่านิยม ทำให้องค์ความรู้ต่างๆ เริ่มเลือนหายขาดการจัดการความรู้เพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์ สืบทอด และเห็นคุณค่า ไปพร้อม ๆ

กับการพัฒนาทางเศรษฐกิจชุมชน จึงต้องมีการพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ผ้าทอกะเหรี่ยงโดยใช้กระบวนการจัดการความรู้ในการเก็บรวบรวมและจัดระบบองค์ความรู้ในรูปแบบศูนย์การเรียนรู้เชิงรุกเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ส่งเสริมรักษา ถ่ายทอด และปรับปรุงประยุกต์ให้แก่คนในชุมชนและคนภายนอกชุมชน

โดยรูปแบบการจัดการความรู้ผ้าทอกะเหรี่ยงบ้านพะมอลอด้วยกระบวนการจัดการความรู้ถือเป็นการสร้าง และสืบทอดความรู้ในชุมชน โดยความรู้ที่ถูกสร้างหรือคิดขึ้นโดยบุคคลหรือกลุ่ม ความรู้ถูกสืบทอดในครอบครัว หรือสืบทอดกันเองในชุมชน โดยมีบ้านหรือสถานที่อื่น ๆ ที่มีการรวมตัวกันของคนในชุมชน โดยใช้กระบวนการ knowledge spiral หรือ SECI model 4 ระดับคือ 1) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน (socialization) 2) การสร้างความรู้ขัดแย้งจากความรู้ฝังลึก (externalization) 3) การรวมความรู้ (combination) และ 4) การนำความรู้ที่ขัดแย้งมาปฏิบัติ (internalization) ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้อง

กับงานวิจัยของ Chumpa *et al.* (2019) ทำการศึกษาการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมและแนวทางการพัฒนาของกลุ่มชาติพันธุ์มุในหมู่บ้านห้วยเฮียน อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย ด้วยกระบวนการจัดการความรู้ พบว่าการถ่ายทอดภูมิปัญญาของท้องถิ่นด้านการทอผ้าพื้นเมืองจะใช้วิธีมุขปาฐกหรือการบอกเล่าโดยไม่มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรและดูแลแบบอย่างการปฏิบัติ โดยเน้นให้ผู้รับการถ่ายทอดลงมือปฏิบัติและเรียนรู้จากของจริง โดยใช้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการทอผ้า จัดทำเป็นหลักสูตรวิชาชีพและต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นตั้งแต่ การวางแผน การรวบรวมข้อมูล การวัดและประเมินผล และการนำหลักสูตรท้องถิ่นมาใช้นอกจากนี้ยังเป็นการอนุรักษ์ฟื้นฟูสืบสานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นแบบดั้งเดิมมิให้สูญหายจากท้องถิ่นต้องมีการพัฒนาทักษะการทอผ้าด้วยกี่เอว (Chantaroon, 2018) เพื่อสืบต่อดองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมแล้วพัฒนาเลือกสรรปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้นแล้วกระจายความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนรุ่นหนึ่งจากการอบรมสั่งสอนโดยสถาบันครอบครัว เครือญาติ และผู้สนใจในท้องถิ่น (Hongwiset, 2002) ด้านการพัฒนากระบวนการจัดการความรู้ (Chumthong, 2008) ได้ศึกษาการจัดการความรู้ระดับครัวเรือนของผู้ประกอบอาชีพหัตถกรรมพื้นบ้าน : ศึกษาเฉพาะกรณี องค์การชุมชนจักสานผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่บางเจ้าฉ่า ที่มีการจัดระบบกระบวนการจัดการความรู้เป็น 3 ระดับ โดยครัวเรือนผู้ประกอบอาชีพสามารถยกระดับความรู้

จากเดิมเป็นครัวเรือนผู้ประกอบอาชีพฝีมือระดับพอใช้เป็นระดับดีและระดับดีมากจากการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกระบวนการจัดการความรู้ด้านอาชีพให้มีความต่อเนื่อง ผ่านปฏิสัมพันธ์เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้อยู่เสมอและยังมีความรู้ที่แฝงเร้นภายในครัวเรือน มีความหลากหลาย ยิ่งส่งผลให้ครัวเรือนผู้ประกอบอาชีพมีศักยภาพในการขับเคลื่อนกระบวนการจัดการความรู้ในอาชีพให้สอดคล้องกับความต้องการซื้อของตลาดกลุ่มเป้าหมายที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง

สรุป

ภูมิปัญญาการทอผ้าของชาวกะเหรี่ยงบ้านพะมอลถือเป็นอัตลักษณ์ที่ควรอนุรักษ์และสืบทอดแต่ยังขาดการรวบรวมและจัดระบบองค์ความรู้ที่สามารถยกระดับและเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจเพื่อเป็นส่วนของการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งบนฐานของทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน การจัดระบบองค์ความรู้ผ่านกระบวนการจัดการความรู้และนำความรู้ที่หลงเหลืออยู่ให้อยู่ในรูปสื่อต่าง ๆ สามารถแบ่งปันเผยแพร่ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ สืบทอด และพัฒนาให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาดังกล่าวทั้งในระดับครัวเรือน ระดับโรงเรียน และระดับชุมชน ในลักษณะ "ศูนย์การเรียนรู้เชิงชุมชน" ให้เป็นศูนย์ที่มีบทบาทด้านการเรียนรู้ให้แก่คนในชุมชนและคนภายนอกชุมชน โดยมีวิสัยทัศน์เพื่อส่งเสริม รักษา ถ่ายทอด และปรับปรุงประยุกต์ให้เหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์ในยุคปัจจุบันต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณสถาบันวิทยาลัยชุมชนที่
ให้ทุนสนับสนุนการวิจัย และขอขอบคุณชาวบ้าน
บ้านพะมอลอที่ให้ความอนุเคราะห์กับทีมวิจัยให้
ข้อมูลและร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

- Bunmee, T. 2004. Diversity of life Cultural diversity. Saitharn, Bangkok.
- Chantaroon, N. 2018. Developing skills of weaving by backstrap loom for OTOP. Journal of Research and Development Institute, Rajabhat Maha Sarakham University 5(1): 1-8. (in Thai)
- Chumthong, K. 2008. Knowledge management of households with the occupation in local handicraft: A case study community organization bamboo product Bangchao-cha subdistrict, Pho-Thong district, Aungthong province. M.Sc. Thesis. Thammasat University, Bangkok. (in Thai)
- Chumpa, N., S. Khamkam and L. Treeaekanukul. 2019. Cultural resources knowledge management and development guidelines of Khamu ethnic group in Huay-lan village, Wiang Kaen district, Chiang Rai province. Journal of Community Development and Life Quality 7(1): 12-23. (in Thai)
- Hongwiset, P. 2002. The development of local wisdom in land management for highland agriculture: A case study of Law Yo village, Pa Teung subdistrict, Mae Chan district, Chiang Rai province. Research report Chiang Mai University, Chiang Mai. (in Thai)
- Kaewmongkon, C. and R. Kittilarp. 2016. Guidelines for development of silk weaving of the silk weavers group in Khon Kaen. Dhammathas Academic Journal 6(2): 67-74. (in Thai)
- Kamonsirichok, Y. 2017. The development of Karen woven textile products to create the identity of Doi Tao, Chiang Mai. Pp. 1480-1494. In: Proceedings of the 13th Naresuan Research Conference on Research and Innovation: driving Economics and social. Naresuan University, Phitsanulok.
- Konthaisong S., V. Limpinuntana, A. Pontanee, B. Promphakping and S. Simaraks. 2011. Management systems for learning on organic rice production of local wisdom learning center, Surin province. KKU Research Journal (Graduate Studies) 11 (1): 1-10. (in Thai)
- Natheepayapthis, N. 2014. The unique

- identities of Pga K'nyau hand woven textiles. Journal of Community Development and Life Quality 2(1): 113-121. (in Thai)
- Ngamjaraussivichai P. and C. Tingsabhat. 2017. Technical knowledge creation based on the integration of SECI model and 5 disciplines. Journal of Research and Development, 4(2): 137-148. (in Thai)
- Padungchewit, J. 2007. Culture Communication and Identity. Chulalongkorn University Press, Bangkok.
- Ritraksa, P., K. Khiaomung and R. Poencharoen. 2019. Design loom and weaving process of traditional north-eastern textiles. Arch Journal, 28(1): 124-136. (in Thai)
- Sapathong, P., P. Jeerapattanatorn and P. Larpkesorn. 2016. Guidelines for inheritance of Tai Yuan culture and weaving career in Ban Non Kum weaving community enterprise Sikhio district, Nakhon Rathcasima province. Kasetsart Educational Review 31(3): 77-83. (in Thai)
- Simaraks, S. 2014. Synthesis of knowledge about sustainable agriculture from research reports. Area Based Development Research Journal 6(4) : 126-138. (in Thai)
-